

Manana Kvataia

Georgia, Tbilisi

Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature

**On the Modern Artistic
and Allegorical Reflection of Catharsis**

Summary

In ancient Greek mysteries and religious holidays, catharsis meant the liberation of the body from any harmful matter, the soul – from vices. Since the end of the 19th century, catharsis has been used in psychology as a concept expressing the process of individual or group emotional release. A modern, original reflection of the concept is found in the allegorical novel “Blindness” (1995) by Jose Saramago, the Portuguese writer, Nobel-prize winner. In the “Blindness”, a city is struck by an inexplicable epidemic of unknown origin. Jose Saramago’s “Blindness” shows us the ruthless, brutal world of creatures that have lost their sight. These men (with the exception of one woman), along with the loss in sight, they also lose their spiritual vision. The symbolism of the novel explains the author’s intention: through liberation from vices, through catharsis, humans return to their original state, divine essence.

Key words: reflection of catharsis, Jose Saramago’s “Blindness,” The symbolism of the novel.

მანანა კვათაია

საქართველო, თბილისი

შოთა რუსთაველის სახელობის

ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი

**კათარზისის თანამედროვე მხატვრულ-ალეგორიული
რეფლექსირებისათვის**

ძველ ბერძნულ მისტიკრიებსა და რელიგიურ დღესასწაულებზე კათარზისი სხეულის მავნე მატერიისაგან, სულის მანკიერებისაგან გათავისუფლებას გულისხმობდა. ტერმინი მოდის ბერძნული

სიტყვიდან „კათარზის“, რაც „განწმენდას“ ნიშნავს. დეფინიციით, ის არის რეპრესირებული ემოციების გამოხატვის პროცესი, რომელსაც შედეგად მოსდევს ფსიქოლოგიური დაძაბულობისა და მასთან დაკავშირებული სიმპტომების შემცირება. ჰერაკლიტე ცეცხლს, პითაგორელები მუსიკას სულის განწმენდის საშუალებად მიიჩნევდნენ. პლატონი და არისტოტელე კათარზისის ცნების ქვეშ მოიაზრებდნენ ვნებათა გადაღახვას ხელოვნების მეშვეობით, მათი გამოხატვის შედეგად. არისტოტელეს მიხედვით, ტრაგედია მაყურებლის თანაგანცდასა და შიშს იწვევს და, ამგვარად, წმენდს მის სულს, აღზრდის და ამაღლებს მას. ანტიკურ ფილოსოფიასა და ესთეტიკაში კათარზისი აფექტებისაგან სულის განწმენდას უკავშირდება.

მე-19 საუკუნის ბოლოდან კათარზისის ფსიქოლოგიაში იყენებენ, როგორც ინდივიდუალური ან ჯგუფური ემოციური განტვირთვის პროცესის გამოხატველ ცნებას. მისი, როგორც თერაპიის საშუალების, ფორმალური გამოყენება ზიგმუნდ ფროიდისა და ვენელი ექიმის, იოსებ ბრეიერის სახელს უკავშირდება. ისტერიის ფსიქოლოგიური მიზეზებისა და თერაპიის მეთოდების ერთობლივი კვლევის ეს მეთოდი ეფუძნებოდა დავიწყებული, განდევნილი ემოციების, განცდების ჰიპნოტურ მდგომარეობაში გახსენებასა და აღდგენას. ფროიდისა და ბრეიერის კვლევის შედეგები გამოქვეყნდა მათ ერთობლივ წიგნში „ისტერიის კვლევა“ (1895). ავტორთა დასკვნით, პაციენტთა ისტერიული სიმპტომები განპირობებულია ცხოვრებისეული შთამბეჭდავი, მაგრამ დავიწყებული მოვლენებით – ტრავმებით. ფროიდის მოსწავლე, ვენელი ფსიქიატრი ვილჰელმ რაიხი ემოციური კათარზისის პარადიგმით დაინტერესდა და ის მისი თეორიის ცენტრალური ნაწილი გახდა. რაიხი ფსიქოთერაპიაში თანამედროვე კათარზისული მეთოდის შემომღებად ითვლება. ემოციური კათარზისი გარკვეულ რესტავრაციას ან განახლებას იწვევს. კათარზისის განიცდიან ტრავმული ან სტრესული მოვლენის შემდეგ და ის პიროვნების ცხოვრების პოზიტიურ ცვლილებას ასახავს.

თანამედროვე ლიტერატურულ სამყაროში კათარზისის კონცეპტის მხატვრული რეფლექსირების თვალსაზრისით გამორჩეულია დისტოპიური რომანი „სიბრმავე“ (1995), რომლის ავტორია პორ-

ტუგალიელი მწერალი-ნობელიანტი ჟოზე სარამაგუ (ჟოზე დე სუზა სარამაგუ. 1922-2010). ამ რომანში ავტორი „თეთრი დაავადების“ ეპიდემიას აღწერს, რომელმაც უსახელო ქალაქი მოიცვა. მისი სიმპტომები ამგვარია: თვალეზზე თეთრი აფსკის (ბისტის) გაჩენა, გარესამყაროს საგნებსა და მოვლენებს რომ ფარავს. გადამდები დაავადება მოულოდნელად იწყება და სწრაფად ვრცელდება. დროთა განმავლობაში მხედველობის უნარს რომანის ყველა პერსონაჟი კარგავს (ექიმი-ოკულისტის ცოლის გამოკლებით). დაბრმავებულ ადამიანებს ხელისუფლება ქალაქგარეთ, მიტოვებულ ფსიქიატრიულ საავადმყოფოში ათავსებს და ჯარს მიუჩენს. დაავადების პირველი უსინათლო მსხვერპლი ჰყვება, რომ თვალეზზე ლიბრი გადაეკრა, თითქოს რძის ზღვაში ჩაიძირა. ის გაოცებულია, დაბრმავებისას სხვები სიბნელეში იძირებიან, მე კი სითეთრეს ვხედავო.

„სიბრმავე“ ალეგორიული რომანი-იგავია, რასაც ხაზს უსვამს ნაწარმოებში სახელებისა და დასახელებათა არარსებობა. ტექსტი ხშირად უხეში, ფიზიოლოგიური აღწერებითაა დატვირთული. ნაწარმოებში ავტორის სარკაზმი ამკარად ჩანს.

სარამაგუს პროვიდენციურ რომანს დღევანდელი მკითხველისათვის განსაკუთრებული ღირებულება აქვს. მრავალი საუკუნეა, ეპიდემიებისა და პანდემიების ჟამს ადამიანები მოულოდნელი განსაცდელისაგან გამოსავალს ეძებენ. შემოქმედნი, ანტიკურობიდან დაწყებული, პანდემიის თემას აშუქებენ და, ამავე დროს, მათთვის ეს არის საშუალება, „დიდ თემებზე“ რომ იმსჯელონ. სარამაგუს „სიბრმავე“ უეცრად დაბრმავებულ, დაუნდობელ არსებათა სამყაროს წარმოადგენს. ამ ადამიანებს (ერთი ქალის გამოკლებით) ფიზიკურთან ერთად სულიერი მზერაც წართმეული აქვთ. ალეგორიული რომანის სიმბოლიკა ხსნის ავტორის ინტენციას: მანკიერებებისაგან გათავისუფლების, კათარზისის გზით ადამიანები პირველქმნილ, ღვთაებრივ არსს დაუბრუნდებიან. რომანის ავტორი ადამიანებს შეახსენებს, რომ კაცობრიობას ეპიდემიებზე მეტად გულგრილობა ანადგურებს. ამგვარი საზოგადოება დასაღუპადაა განწირული.

ადიარებულ პორტუგალიელ მწერალს მაგიური რეალიზმის წარმომადგენლად მიიჩნევენ. ამასთან, კრიტიკოსები მიუთითებ-

ბენ, რომ მისი პროზის ლაიტმოტივი კაცობრიობის თანასწორობისა და ჰუმანიზმის იდეა გახლავთ. ტექნიკურ საშუალებებზე დამოკიდებული გლობალიზაციის ეპოქის ადამიანი ბუნებასთან, ირგვლივ მყოფ ადამიანებთან კავშირს წყვეტს და თანდათან მორალურ თუ სულიერ სიბრძავეში იძირება.

სარამაგუ რთული, წინააღმდეგობრივი მსოფლმხედველობით გამოირჩევა. 1969 წლიდან ის პორტუგალიის კომუნისტური პარტიის წევრი იყო, საკუთარ თავს ათეისტსა და პესიმისტს უწოდებდა. პორტუგალიის საზოგადოებაში მას ხშირად აკრიტიკებდნენ, განსაკუთრებით, „იესოს სახარების“ (1991) გამოქვეყნების შემდეგ.

მწერალი გასული საუკუნის ერთ-ერთ ყველაზე ინტელექტუალ ავტორად ითვლება. ის თვითნასწავლი გახლდათ, ღარიბ ოჯახში დაიბადა და საშუალო განათლებაც ვერ მიიღო, ტექნიკუმი დაამთავრა და შრომით საქმიანობას ეწეოდა. ევროპაში სარამაგუს აღიარება მოუტანა რომანმა „მოგონებები მონასტერზე“ (1982), რომელმაც ვატიკანი დიდად აღაშფოთა, მაგრამ, ამავე დროს, ავტორმა მიიღო ნობელის პრემია შემდეგი ფორმულირებით: „ის იყენებს იგავებს, გამყარებულს წარმოსახვით, თანაგანცდითა და ირონიით და საშუალებას იძლევა, გავიგოთ ილუზორული რეალობა“. ვატიკანთან მწერლის დაპირისპირება „იესოს სახარებამ“ გააღრმავა. სარამაგუ იძულებული გახდა, საცხოვრებლად ესპანეთში გადასულიყო. ეს წიგნი 25 ენაზე ითარგმნა, ვატიკანმა ის ასე შეაფასა: „ღვთის დამგმობი წიგნი, რომელიც ისტორიულ სიმართლეს დასცინის“.

ჟოზე სარამაგუ, როგორც ორიგინალური ავტორი, მოგვიანებით აღიარეს. მას უთქვამს: „პლანეტა მარსამდე უფრო იოლად მიაღწევ, ვიდრე ჩვენს თანამედროვეთა გულებს შეძრავ“. სარამაგუს ბორხესს, კორტასარს, მარკესს ადარებენ, თუმცა, როგორც მიუთითებენ, თვითონ მწერალს სერვანტესი და გოგოლი ადაფრთოვანებდა. კრიტიკოსი ჰაროლდ ბლუმი შემოქმედს „პორტუგალიელ გენიოსს“, „ახალ შექსპირს“ უწოდებდა და წერდა: „სარამაგუს გენია უჩვეულოდ მრავალმხრივი იყო“.

ნობელიანტი მწერლის რომანებში ხშირად წარმოუდგენელი ისტორიული სიტუაციებია აღწერილი. რომანისტის სტილი გამორჩეულია: ძალზე გრძელი წინადადებები, სასვენი ნიშნების

თავისუფალი გამოყენება და ა.შ. მის ტექსტებში „ცნობიერების ნაკადის“ გამოძახილს ხედავენ. ასევე, მისი სტილის თავისებურებად „ალტერნატიული რეალობის შექმნის“ მცდელობა მიიჩნევა.

„სიბრმავის“ მთავარი გმირები გახლავთ ხუთი დაბრმავებული ადამიანი და ერთი ქალი, რომელიც ხედავს (ექიმის ცოლი). სწორედ ამ ქალმა მოახერხა, ადამიანების მცირე ჯგუფი განსაცდელი საგან ეხსნა. ბოლოს ყველა დაბრმავებულს მხედველობა ერთბაშად დაუბრუნდა: მათ თვალი ჯერ სულიერად აეხილათ – მაშინ, როდესაც მდგომარეობის საშინელება გაიაზრეს და ერთმანეთის ფასი გაიგეს, თანაც ისე, რომ არც უფიქრიათ, გარეგნულად როგორ გამოიყურებოდნენ. კარანტინის ჯოჯოხეთის გადატანის შემდეგ გმირები დარწმუნდნენ, რომ სიბრმავეზე უფრო დიდი უბედურება თვალის ახელა შეიძლება იყოს, რადგან უმაღლვე წარმოიქმნება მწვავე აუცილებლობა ცხოვრების შეჩვეული წესის შეცვლისა.

რომანის გაგრძელება, სახელწოდებით „თვალის ახელა“, სარამაგუს რვა წლის შემდეგ დაუწერია. ნაწარმოებში იგივე პერსონაჟები გვხვდებიან. ქალაქელები არჩევნებზე უხალისოდ მიდიან, რადგან ახსოვთ, რომ ეპიდემიის ჟამს ხელისუფლებამ ისინი ბედის ანაბარად მიატოვა. მათი უმეტესობა ბიულეტენს შეუუსებელს ტოვებს. მთავრობა პანიკაშია და დამნაშავეთა დასჯას კანონიერი მეთოდებით ცდილობს. ჟოზე სარამაგუ ორივე წიგნში მწვავედ აკრიტიკებს არსებულ სისტემას, რადგან, მისი სიტყვით, „ბიუროკრატია ყოველთვის ბრმაა“.

პორტუგალიურად სარამაგუს ამ წიგნების სათაურები ყოფილა: „ესე სიბრმავეზე“, „ესე თვალის ახელაზე“. მკვლევართა შეხედულებით, სათაურის თარგმნისას დაკარგული ეს სიტყვა ხსნის როგორც სტილს, ისე იმ თავისუფლებას, რომელიც ახასიათებს გადმოცემის მსგავს ფორმას. რომანების გმირებს სახელები არა აქვთ, ისინი პიროვნებიც კი არ არიან, არამედ – მოქმედების ინსტრუმენტები, რომლებიც საჭირო სახეს ქმნიან, რათა ჩვენს გონებაში იდეა მოამწიფონ.

ავტორი რომანს ახლობელ ადამიანებს – ჰილარისა და საკუთარ ქალიშვილს, ვიოლანტას – უძღვნის. „სიბრმავეს“ ეპიგრაფად აქვს შეგონებათა წიგნის ფრაზა: „ვისაც თვალი აქვს, იხილოს, და ვინც იხილავს, შეიცნოს“.

რომანის დასაწყისი დრამატული კოლიზიებით გამოირჩევა. „ზებრაზე“ მწვანე შუქნიშანი ანთია, უამრავი ავტომობილი წითელი შუქის მოლოდინში გზაჯვარედინთან შეჯგუფებულია. მწერალი დეტალურად აღწერს, როგორ აინთება მწვანე შუქი, ერთბაშად დაიძრებიან მანქანები, თუმცა შუა ნაკადში ერთი ავტომობილი უმრავად დგას. ტროტუარზე გროვდება ხალხი, ხელებს იქნევენ, ასიგნალებენ, მაგრამ ამაოდ. აღმოჩნდა, რომ მანქანის მძღოლი დაბრმავდა. კაცს გარეგნულად არაფერი ეტყობა: „ორივე თვალი მთელი და უვნებელი აქვს, გუგები – ბრჭყვიალა, სკლერა – ქათქათა, ფაიფურივით“. შერგოვილი ხალხი თანაგრძნობით იმსჭვალემა. უსინათლო მამაკაცი სახლში წაყვანას ითხოვს, თვალეზზე ლიბრი გადაკვრია, „თითქოს რძის ზღვაში ჩავიძირეო“, – ეუბნება ირგვლივ მყოფებს. „მამ, ეს სიბრმავე არ არის.. რომ ბრმავდებიან, როგორც ამბობენ, სიბნელეს ხედავენ“ (სარამაგუ 2019: 3), – პასუხობს მას მძღოლი.

სიბრმავე – გამოუცნობი დაავადება – დაავადებულებთან კონტაქტში მყოფ სხვა ადამიანებსაც სწრაფად გადაედებათ. სარამაგუს შენიშვნით, „ეპიდემიის დროს ბრალი არავის მიუძღვის, ყველა მსხვერპლია“ (სარამაგუ 2019: 47). სახლში მიყვანილი პირველი უსინათლო მისთვის უჩვეულო გარემოში აღმოჩნდება: „ყველაფერს სრული სითეთრე ფარავდა. იცოდა, რომ შინ იყო, თავის ბინასაც გრძნობდა სუნით.. მაშინ იმასაც კი ფიქრობდა, რომ სინათლე, რომელშიც ბრმები ცხოვრობენ, სხვა არაფერია, თუ არა სინათლის არარსებობა... ახლა კი, პირიქით, ამ დამაბრმავებელ და ყოვლისმომცველ სითეთრეში ჩაძირული, გრძნობდა, რომ ეს სითეთრე კი არ ფარავს, არამედ შთანთქავს არა მხოლოდ ფერებს, არამედ თვით საგნებსაც, ისევე, როგორც ადამიანებს, რომლებსაც ღრმად უხილავს ხდის“ (სარამაგუ 2019: 5).

ახალი დაავადების სიმპტომები გაუგებარია ექიმი-ოკულისტისათვის, თუმცა პაციენტის გულმოდგინე გასინჯვის შემდეგ ის დაასკვნის, რომ პირველ დაბრმავებულს თვალეზზე არანაირი პათოლოგია არ აღენიშნება. უჭირთ დაავადებულის დიაგნოზის დასმა, მსჯელობენ: ცერებრალური ამავროზი ხომ არ არისო. ექიმის აზრით, ეს ამავროზის საპირისპირო მოვლენა უფროა: იქ სრული უკუნეთი სუფევს, აქ კი სრული სითეთრე, ან იქნებ

– თეთრი ამავროზიც არსებობსო. თვალის სხვა პათოლოგია – ანოზიაც გამორიცხეს: ამ შემთხვევაში პაციენტი ყველაფერს ისევე დაინახავდა, როგორც ადრე. ოკულისტი, ისევე, როგორც უსინათლოსთან რამდენიმე კონტაქტირებული ადამიანი, ასევე მოულოდნელად დაბრმავდება. ერთადერთი, ვისაც უცნობი დაავადება არ ეკარება, ექიმის ცოლია, რომელიც სიბრმავეს მოიგონებს, ქმრის გვერდით რომ იყოს და მას გასაჭირში გვერდით დაუდგეს.

ავტორის ინტენციის ასახსნელად კონცეპტუალურია რომანის ის მონაკვეთი, სადაც მწერალი მრავალი ადამიანისაგან უკუგდებულ სინდისის კატეგორიაზე მსჯელობს. „სინდისის ცნება, ამდენი უგნური რომ არ იმჩნევს და, უფრო მეტიც კი, საერთოდ უარყოფს, მაინც არსებობს და მუდამ არსებობდა.. დროთა განმავლობაში, თანაცხოვრების გამოცდილებასა და გენეტიკური გაცვლის ნაყოფს რომ ვეზიარეთ, ბოლოს და ბოლოს, სინდისი მოვათავსეთ სისხლის შემადგენლობაში, ჩვენს ცრემლებში და, უფრო მეტიც, თვალები სარკედ ვაქციეთ, შიგნით შებრუნებულ სარკედ, ასე მოურიდებლად რომ უარყოფს იმას, რის დამტკიცებასაც ამაოდ ცდილობს ზაგე“ (სარამაგუ 2019: 17).

შიგნით შებრუნებული სინდისის სარკეში რეალობაც გამრუდებულად ირეკლება, რაც მრავალ მანკიერებას უდებს სათავეს და ზეციური სასჯელიც არ აყოვნებს. რომანის მიხედვით, წამიერი და მოულოდნელია მსჯავრი პირველი უსინათლოს მანქანის ქურდისა, რომელიც დარწმუნებულია, რომ სიბრმავე გრიპის მსგავსი დაავადება არ არის და არ გადაედება, მაგრამ ოცდაათი ნაბიჯიც არ აქვს გადადგმული, რომ უეცრად ბრმავდება.

მწერლის პოზიცია იკვეთება რომანის დასასრულს. ექიმი-ოკულისტი, რომელსაც ბოლოს, ისევე, როგორც სხვებს, თვალი აეხილება, ამბობს: „მაინც რატომ დავბრმავდით, არ ვიცი, მაგრამ იქნებ ოდესმე გავიგოთ მიზეზი.. მგონი, კი არ დავბრმავდით, არამედ ბრმები ვიყავით და ახლაც ბრმები ვართ, ბრმები, რომლებსაც მხედველობა აქვთ, მაგრამ ვერ ხედავენ“ (სარამაგუ 2019: 334).

„სიბრმავის“ ერთ ეპიზოდში ოკულისტთან რიგში მდგომ შავსახვევიან კეთილ მოხუცს, კატარაქტას მოშორება რომ სურდა, პირველი უსინათლო შეებრალემა, თუმცა მალე მოხუციც მხედ-

ველობას კარგავს. ბრმაველება რომანის ერთ-ერთი მთავარი გმირი, შავსათვალიანი ქალიშვილი, რომელსაც მხოლოდ კონიუნქტივიტი სჭირს. მედიცინაში მეტ-ნაკლებად ერკვევა ექიმის ცოლი, რომელმაც მშვენივრად იცის, რომ სიბრმავე გადამდები დაავადება არ არის, თუმცა, როგორც ითქვა, მცირე ხნის შემდეგ რომანის ხსენებული პერსონაჟებიც იმავე გამოუცნობი დაავადებით ავადდებიან.

ოკულისტის ცოლი, რომელიც მხედველობას ინარჩუნებს, აცხადებს, რომ ვალდებულნი არიან, სიბრმავის ეპიდემიის თაობაზე ხელისუფალთ, უპირველესად კი ჯანდაცვის სამინისტროს შეატყობინონ, რათა ამ არნახული ეპიდემიის ლოკალიზებისათვის გადაუდებელ ზომებს მიმართონ. მინისტრი ოკულისტს მადლობას უხდის „პროფესიული მოვალეობის პირნათლად შესრულებისათვის“, რითაც ხელისუფლებას საშუალება მიეცა, სიტუაცია სათანადოდ გაეკონტროლებინა. კლინიკის დირექტორთან მოყვანილი ბიჭუნაც დაბრმავდა: ის ასევე მხოლოდ სითეთრეს ხედავს.

რაც მთავარია, გაურკვეველი დარჩა დაავადების მიზეზი, ანუ ეტიოლოგია თეთრი სენისა, რომელსაც არაკეთილხმოვანი სიბრმავე უწოდეს და, რამდენადაც ახალი შემთხვევების თავიდან ასაცილებლად ვაქცინა ჯერ კიდევ არ ჰქონდათ, გადაწყვიტეს, ყველა დაბრმავებული და მათთან კონტაქტირებული ყველა პირი კარანტინში, ერთ ადგილას მოექციათ, რათა ინფექციის გავრცელება და მსხვერპლთა რაოდენობის გაზრდა თავიდან აეცილებინათ.

მწერლის შენიშვნით, ეპიდემიებისადმი მსგავსი მიდგომა დასაბამს იმ დროიდან იღებს, როდესაც უცხო ქვეყნებიდან ჩამოსულ ხომალდებს, სხვადასხვა დაავადება რომ ჩამოჰქონდათ, ნავსადგურში არ უშვებდნენ და ორმოციოდე დღე ზღვაში რეიდზე ტოვებდნენ, რათა ენახათ, მერე რა იქნებოდა.

მინისტრის მოსაზრებით, კარანტინი შეიძლებოდა არა მხოლოდ ორმოცი დღე, არამედ ორმოცი კვირა, ან ორმოცი წელიც გაგრძელებულიყო. ხელისუფლება მსჯელობს, როგორ შეარჩიოს საკარანტინე სივრცე: იქნება ეს პროფილის შესაცვლელად გამზადებული ფსიქიატრიული საავადმყოფოს ცარიელი შენობა, სამრეწველო ბაზრობების პავილიონები, თუ სალიკვიდაციო ჰიპერმარკეტი, ყაზარმები და ა.შ. უპირატესობა პირველ მათგანს

– ფსიქიატრიული საავადმყოფოს ცარიელ შენობას – მიანიჭეს, რადგან მას მთელი პერიმეტრზე მასიური გალავანი და მოძველებული, თუმცა, მათი აზრით, გამოსაყენებელი ინფრასტრუქტურა ჰქონდა. აქ პირქუშ შენობაში მოთავსებულ დაავადებულებს ჭიმკართან პატრულიც დაუყენეს.

რომანში ავტორი ერთადერთი თვალხილულის – ოკულისტის ცოლის – მიერ დანახულ ფსიქიატრიული საავადმყოფოს აუტანელ გარემოს ხატავს. იქვე, კარზე მიმაგრებული დინამიკი იზოლირებულებს სამთავრობო ინსტრუქციებს ზედმიწევნით აცნობს. ექიმის დასკვნით, ამ განკარგულებათა მკაცრი შინაარსი მოწმობს, რომ კარანტინში გამოკეტილი დაავადებულები ცოცხლად ამოქოლეს. უმკაცრეს გარემოში მოხვედრილი ადამიანები ავადმყოფობას ერთმანეთს აბრალებენ.

თავდაპირველად მიტოვებული ფსიქიატრიული საავადმყოფოს კარანტინში სამი მამაკაცი და სამი ქალი აღმოჩნდა, თუმცა საჭმელი (რძე და ორცხობილა) მხოლოდ ხუთ კაცზე იყო გათვლილი, ჭიქების, თეფშებისა და კოვზების გარეშე. იზოლირებულ დაბრმავებულებს უჭირთ სადილის დარიგება, პირადი ჰიგიენის დაცვა, მიცვალებულებს ვერ მარხავენ, საავადმყოფოს ზღურბლთან კი ჯარისკაცები მორიგეობენ. მათი ავტომატების ჯერი ავადმყოფებში ნამდვილ პანიკას იწვევს. ექიმის თვალხილული ცოლი, დაბრმავებულებს ხშირად მხსნელ ანგელოზად რომ ევლინება, ორგანიზებული ქმედების აუცილებლობაზე საუბრობს.

მალე ეპიდემიის მსხვერპლთა რაოდენობა იზრდება: კარანტინში გამოკეტილ უსინათლოთა რიცხვი 240-მდე ადის, რაც ფსიქიატრიული საავადმყოფოს ბედკრულ ბინადართა მდგომარეობას კიდევ უფრო ძაბავს. ერთადერთი ნათელი წერტილი მათთვის მოხუცის რადიომიმღებია, რომლითაც წვალებით, ფრაგმენტულად იტყობენ გარესამყაროს სიახლეებს, მათ შორის, ეპიდემიის მასშტაბების თანდათან გაფართოებას. რადიოს ინფორმაციით, ავარია შემთხვევია ცარიელ ავტობუსს, რადგან მისი მძღოლი უეცრად დაბრმავებულა; ლაინერი ავიაკატასტროფაში მოყოლილა ხომალდის მეთაურის დაბრმავების გამო და ა.შ. რადიო იტყობინება, რომ ეპიდემია ელვის სისწრაფით ვრცელდება.

რომანში ფსიქიატრიულ საავადმყოფოში დატრიალებული მიკროაპოკალიფსის სასტიკი სცენებია წარმოდგენილი. ჩნდება ხანძარი, არ ინდობენ, უკიდურესობამდე ამცირებენ ერთმანეთს ადამიანები, ისპობა, ფეხქვეშ ითელება ყოველგვარი ადამიანური ღირებულება, პერსონაჟებს არა აქვთ სახელები, გვარები, იდენტობა.

ტოტალური სისასტიკის ფონზე სიმპტომურია ექიმის ცოლის სიტყვები: „გაიხსენეთ, რა დღეში ვიყავით მას მერე, რაც საგიჟეთში გამოგვამწყვდიეს, დამცირების ყველა საფეხური გამოვიარეთ, ფსკერზე დავეშვით, რომლის მერე აღარც არაფერია, და სიმდაბლის ზღვარს მივადღიეთ... ახლა ყველა თანასწორნი ვართ სიკეთისა და ბოროტების წინაშე“ (სარამაგუ 2019: 279).

გამორჩეულად ტრაგიკულია უმწეო ბრმათა შორის თვალხილულად დარჩენილი ექიმის ცოლის ხვედრი, რასაც მოწმობს მისი სიტყვები: „თქვენ ხომ არ იცით და არც შეიძლება იცოდეთ, რას ნიშნავს, უსინათლოთა სამყაროში ბრმა იყო, დედოფალი კი არა ვარ, მხოლოდ ის ვარ, ვინც იმისთვის გაჩნდა, რომ ნახა ყოფიერების მთელი საშინელება, თქვენ გრძნობთ ამას, მე კი ვხედავ კიდეც“ (სარამაგუ 2019: 279).

შავსათვალისანი ქალიშვილის შენიშვნაზე – „მხოლოდ შენი თვალების წყალობით ვართ ცოცხლები“ – ექიმის ცოლი პასუხობს: „სამყარო სავსეა ცოცხალი უსინათლოებით“. ამ გამორჩეული ქალბატონის რწმენით, უკვდავი არავინაა, მაგრამ „არც სულ უსინათლოები უნდა ვიყოთ“. ექიმის ცოლისათვის თავად სიცოცხლეა დღესასწაული: „ახლა ერთადერთი სასწაულის მოხდენა შეგვიძლია და ეს სასწაულია ის, რომ ვიცოცხლოთ.. დღიდან დღემდე ფრთხილად ვატაროთ ეს ნაზი ქალბატონი სიცოცხლე, ვითომ უსინათლოა და არ იცის, საით წავიდეს, ან იქნებ ასეცაა, იქნებ მართლა უსინათლოა და ჩვენ მოგვენდო მას მერე, რაც გონება მოგვცა“ (სარამაგუ 2019: 301). მრავლისმთქმელია კარანტინის ჯოჯოხეთგამოვლილი შავსათვალისანი ქალიშვილის მაქსიმა: „სრული ჭეშმარიტებაა, რომ უსინათლოზე უარესია ის, ვისაც არ უნდა, რომ ხედავდეს“.

ნაწარმოებში კონცეპტუალური დატვირთვა ენიჭება ეკლესიის სცენას. ექიმი და მისი მეუღლე სულიერ სიბრმავესთან დაკავშირებით თავიანთ პოზიციას გამოხატავენ. ქალი შენიშნავს,

რომ ეკლესიაში ყველა გამოსახულებას თვალეები აქვს ახვეული: „იქნებ რომელიმე მორწმუნემ რწმენა დაკარგა, როცა გაიგო, რომ სხვებივით დაბრმავდებოდა, ან იქნებ აქაურმა წინამძღვარმა გადაწყვიტა, რაკი უსინდისო მრევლი ჯერ ვერ ხედავს წმინდანებს, სამართლიანობა მოითხოვს, რომ წმინდანებმაც ვერ დაინახონ უსინათლო მლოცველები, მაგრამ გამოსახულებები ისედაც ვერ ხედავენ“. ამაზე ექიმი მეუღლეს პასუხობს: „ცდები, ისინი ხედავენ იმათი თვალებით, ვინც მათ შესცქერის, და მხოლოდ ახლა დაბრმავდა ყველა“ (სარამაგუ 2019: 310).

რომანში ავტორი დროის კონცეპტს ორიგინალურად გაიაზრებს: „წინასწარ ვერასდროს მიხვდები, ვინ რისი გამკეთებელია, უნდა აცალო, დროს დრო მისცე, დრო ყველაფერს განაგებს, ჩვენს წინააღმდეგ თამაშობს და ყველა კოზირი მის ხელშია“ (სარამაგუ 2019: 324). დრო დავადებულთა სიბრმავის მკურნალიც გამოდგება. ერთად გადატანილი უბედურების, ზნეობრივი კათარზისის შემდეგ ყველაფერი თავის ადგილას დგება. რომანის მიხედვით, თავდაპირველად თვალი პირველ უსინათლოს აეხილა, რომელიც ფხიზლობს, პირველი სწორედ ის დაინახავს, თვალეებს აახელს და ჯერ ცოლს, შემდეგ ყველა დაბრმავებულს შემოილივით გადაეხვევა. მეორე, ვისაც მხედველობა დაუბრუნდება, შავსათვალისანი ქალიშვილია. მას „მთელი ამ ხნის განმავლობაში თვალი არ მოუხუჭავს, თითქოს მხედველობა სადღაც შიგნით კი არ უნდა აღდგენილიყო, არამედ გარედან უნდა შესულიყო თვალეებში. უცებ თქვა, მგონი, ვხედავო“ (სარამაგუ 2019: 331).

უკვე გამთენიისას თვალი ექიმს აეხილა და ცხადი გახდა, რომ მხედველობა ყველას დაუბრუნდებოდა და ეს მხოლოდ დროის ამბავი იყო. მწერლის თქმით, „ეს დღესასწაული ქალაქში მზის ამოსვლას ჰგავდა“. გამოჯანსაღებული ადამიანები სუფრასაც საზეიმოს შლიან, რომელსაც „სიხარული ამშვენებდა და არავინ წუწუნებდა და, ისინიც კი, ვინც ჯერ კიდევ უსინათლო იყო, იცინოდა, თითქოს უკვე ახელილი თვალეები მისი ყოფილიყო“.

რომანის ბოლოს პარადოქსული მომენტი დგება, მას შემდეგ, რაც ყველა დაბრმავებულს თვალი აეხილა, ექიმის ცოლის ჯერაც დადგა. ახლა ის ჩაიძირა თვალისმომჭრელ რძისფერ სინათლეში. მან „ზეცას ახედა და სრული სითეთრე დაინახა.. შიშმა თვალეები

ძირს დაახრევინა. ქვემოთ კი ქალაქი ისეთივე დარჩა, როგორც იყო“ (სარამაგუ 2019: 334).

სიმბოლოლოგთა განმარტებით, თეთრი – სინათლის აბსოლუტური ფერი, უმანკოების, ჭეშმარიტი მსხვერპლის უბიწოებისა და ღვთაებრიობის სიმბოლოა. ის ზეგარდმო სიბრძნის ფერია, შავისაგან განსხვავებით, რომლის სიმბოლიკა ძირითადად სიკვდილს, სიბნელეს, ბოროტებას, მწუხარებას უკავშირდება. სულხან-საბას თქმით, „ბნელი უხედველი გარემოა, არა სახელდებული“. რმეს აღორძინების, სიცოცხლისა და უკვდავების სიმბოლოდ გაიაზრებენ. ინდური „ვედების“ მიხედვით, ყოველივე არსებული სამყაროში ღმერთებმა „პირველადი რძისაგან“ შექმნეს. ვფიქრობთ, ფერების სიმბოლიკის გააზრება ჟოზე სარამაგუს რომანის მთავარ სათქმელს ხსნის: მოვლენილი კოსმიური განსაცდელის დამღვევის, მანკიერებებისაგან გათავისუფლების, კათარზისის გზით ადამიანები პირველქმნილ, ღვთაებრივ არსს დაუბრუნდებიან.

დამოწმებანი:

სარამაგუ 2019: სარამაგუ ჟ. *სიბრძნე* (თარგმნა ნ. ვაშალომიძემ). ბათუმი: 2019.

Lili Metreveli

Georgia, Tbilisi

Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature

Blindness – An Epidemic in the Text (According to Jose Saramago’s „Blindness“)

Summary

„Blindness“ is a dystopian novel by the famous Portuguese Nobel Prize-winning writer Jose Saramago. In the text, like other post-apocalyptic texts, an indefinite chronotope is conditional on the time and place of the development of the action.

In the novel, the future of the world is suddenly changed by an unusual pandemic, people go blind without any pre-existing symptoms, the